

Първи „манихеи“ въ Франция се явяват на 1017 год.; тѣхно главно свѣрталище била Тулуза. На 1146 год. тѣ се появяватъ въ Кьолнъ на Рейнъ; наскоро се срѣщатъ въ Страсбургъ и други прирейнски градове.

На западъ тѣ не се наричали вече богомили или бабуни, а носѣли различни други имена, като *манихеи*, *поблигани* (отъ павликяни), въ Италия *патарени* (отъ Миланското предградие Патария) въ Германия и Италия *катари* (произходъ неясенъ; оттамъ нѣмското *Ketzer*, чешкото *Kacíř*), въ Франция *албигойци* (отъ гр. Алби, *тексеранти*, *tisserands*, понеже тѣхниятъ съзерцателенъ животъ имъ доставилъ много последователи между тъкачитѣ). Сами, обаче, тѣ наричали себе си само *christiani*, *boni christiani*, *bons homes*. Не само тѣ, а и тѣхнитѣ противници не забравяли, че учението имъ е отъ български произходъ; оттукъ и имената *Bulgarorum haeresis*, *Bulgari*, *Bugri*, а сжщо и френската обидна дума *bougre*.

Въ началото на XIII вѣкъ цѣла южна Европа, отъ Пиренеитѣ и океана до Босфора и Олимпъ, била обградена почти съ непрекъснатата верига отъ богомилски заселища. Стотини хиляди хора тайно или явно изповѣдвали учението на арменски, гръцки и български еретици⁷. Вѣрващитѣ въ Ломбардия и южна Франция водѣли оживени сношения съ своитѣ едновѣрци въ византийската империя, България и Босна⁸. Много по-рано преди Цариградъ да бжде завладѣнъ отъ латинскитѣ „крѣстоносци“ и превзетъ отъ турцитѣ, между Изтокъ и Западъ ставала обширна, макаръ и тайна размѣна на мисли.

Изпърво богомилитѣ вѣрвали, че Богъ и дяволътъ сж едновременно. Ала още въ X вѣкъ срещу тоя безусловенъ дуализъмъ възникнала по-умѣренa партия, която смѣтала, че дяволътъ не е първобитно сжщество, а падналъ ангелъ. Църквата на драговичитѣ (въ Македония) се придържала о стария *дитеизъмъ* (двубожие); а българската о умѣрения монотеизъмъ и признавала временния произходъ на злото. Съ изразитѣ „*ordo de Bulgaria*“ и „*ordo de Dugrutia*“ се различавали дветѣ партии, които сжщо тѣй преминали и на западъ. Никита, епископъ на Цариградската енория, който сподѣлялъ възгледа на драговичитѣ, участвувалъ въ 1167 год. на еретическия съборъ въ Санъ-Феликсъ де Караманъ, близо до Тулуза, който (съборъ) обявилъ абсолютния дуализъмъ за истинска вѣра⁹. Впрочемъ това решение нѣмало важни последици¹⁰. Въ XIII вѣкъ учението за вѣчното сжществуване на злото имало на западъ безусловни привърженици само въ църквитѣ въ Тулуза и въ Албано на езерото Гарда. На Балканския полуостровъ срѣдоточие на богомилството била Македония. Въ Мелникъ, при Прилѣпъ, въ планинския чукаръ Бабуна¹¹, гдето и днесъ едно село се нарича *Богомила*, и въ Мъгленъ, гдето при императоръ Мануила епископъ св. Иларионъ водѣлъ трудна борба съ богомилитѣ, имало богомилски общини. Рано проникнало тѣхното учение въ Сърбия, но отъ тамъ го изгонилъ (ок. 1160—1180) енергичниятъ великъ жупанъ Стефанъ Неманя¹². Отъ Сърбия преследванитѣ богомили избѣгали въ Захлумие (Херцеговина) при брата на Стефана, князь Мирославъ, който на драго сърдце ги приелъ отъ омраза къмъ брата си. Отъ Захлумие богомилски проповѣдници проникнали въ Босна, гдето подъ покровителството на дворянството и на бана тѣхното учение достигнало сжщата сила, каквато и въ албигойска южна Франция. Въ XIII в. новото учение преминало отвѣждъ Сава и се разпространило въ Сирмия и Славония. Въ Чехия то сжщо се появява спорадично, занесено или отъ югъ, или отъ пиренейскитѣ страни¹³.

Западнитѣ богомили имали Св. писание, преведено на простонароденъ (провансалски) езикъ¹⁴ не отъ вулгатата, а отъ гръцки текстове. Къмъ малкия брой книги, признавани отъ българскитѣ богомили, тѣхнитѣ гръцки едновѣрци присѣдинявали Псалтира и Пророцитѣ; на западъ пъкъ албан-